

SEC'İ ve KAFİYE LÛGATI

Bülent ŞİĞVA*

Bir milletin varlığının en önemli göstergesi o milletin kendine has dilidir. Dil, insanlar arasında iletişimi ve etkileşimi sağlarken aynı zamanda ait olduğu milletin sanatsal, kültürel, toplumsal, vb. özelliklerini de yansıtır ve gelecek kuşaklara milli kültürün aktarımında da bir vasıtaadır. Kısacası dil, bir milletin milli hazinesi hükmündedir.

Lügatler, bu hazinenin derlenip toparlandığı, bir çeşit hazine muhafazası görevini yerine getiren eserlerdir. Lügatlere her devirde ihtiyaç duyulmuş ve bunlar ulusal dil bilincine sahip dillere tarafından üzerinde titizlikle çalışılan eserler olmuşlardır. Türkçenin ilk sözlüklerinden olan Divan-ı Lügatü't-Türk'ten itibaren ilerleyen zamanlarda yeni lügatlerin hazırlanması hep zorunlu olmuştur.

13.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla Osmanlı Türk edebiyatının da temelleri atılmıştır. Bu edebiyat kendi özünden hareket etmekle birlikte ağırlıklı olarak Arap ve Fars edebiyatından etkilenmiştir. Böylelikle Divan Edebiyatı denilen bir edebiyat meydana gelmiştir. Bu edebiyat genel olarak iki sacayağı üzerine oturtulmuştur: nazım ve nesir. Şair ve nâsirler bu anlatım biçimlerini kullanarak eserler meydana getirmişlerdir.

Divan edebiyatının manzum eserleri vezin, kafiye ve nesir bölümü ise secilerle ahenk kazanmıştır. Divan Edebiyatı, aynı zamanda Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan Osmanlıca ya da Osmanlı Türkçesi olarak adlandırılan Türk yazı dilinin teşekkülünde etkili olmuştur. Böylece zengin bir kelime hazinesine sahip olan bu edebiyata özgü bir sözlüğün hazırlanması gerekliliği de ortaya çıkmıştır.

Özellikle Tanzimat'la birlikte birçok lügat hazırlanmaya başlanmıştır. Kamûsu'l- A'lâm, Kamûs-ı Türkî, Lehçe-i Osmânî, Lügat-ı Nâcî, Lügat-ı Salâhî bunlardan bazılarıdır. Yakın dönemde ise en önemli lügat, Ferit Devellioğlu'nun hazırladığı Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'tir. Bu sözlüklerin geneline baktığımızda

*Arş. Gör., Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bulent_25_24@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

günümüz okuyucularının anlamını bilmedikleri Arapça ve Farsça kelimelerin anlamını vermeyi amaçladıkları görülmektedir. Zaten sözlüklerin hazırlanış gayesi de öğretmek ve öğrenmektir. Tanıtımını yapmaya çalışacağımız lügat kitabı da genel olarak bu amaç doğrultusunda hazırlanmıştır.

Eser, Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne mezunlarından Ali Seydi¹ ve Melkon tarafından yazılmıştır.² Seci ve Kafiye Lügatı Hicri 1323 (m. 1905) yılında İstanbul'da Cihan matbaasında basılmıştır. Eserin kapağında "Maarif Nezaret-i Celilesi'nin fi 2 Muharrem sene 323 ve fi 24 Şubat sene 320 tarihli ve 645 1079 numaralı ruhsatnamesiyle tab' olunmuştur." ibaresi yer almaktadır.

863+7 sayfadan oluşan lügat, "55 cüz"den teşekkül ettirilmiş ve "her seksen sayfa"sına "100 para" değer biçilmiştir. Son yedi "sayfası hata ve savâb" (doğru yanlış çizelgesi) cetveline ayrılmıştır. Lügat "arz-ı şükran" olarak adlandırılan 6 mısralı 5 bendden oluşan bir şiir ile başlamaktadır. Bu şiirde dönemin padişahı Abdülhamid Han övülmekte ve kendisine şükran duyguları dile getirilmektedir. Şiir,

Muktezîdir her nefeste Hakka arz-ı mahmidet;

Münceîdir sû-be-sû zîrâ ki eltâf-ı Hudâ.

mısralarıyla başlayıp

Şu eser oldu vesîle bu du 'âya bir daha

Şehriyârâ şevketinle, devletinle bin yaşa

mısralarıyla bitmektedir. Arz-ı şükran kısmından sonra mukaddime yer almaktadır. Mukaddime kısmında "Seci ve Kafiye Lügatı'nın lüzum ve ehemmiyeti dile getirilmiştir. Mukaddime, "Edebiyat mefhumuna dahil olan bir sözü tebliğ'e iki vasıta vardır: Nazım, nesir. Rengîn, nazik bir fikr-i edebî o iki kisveden herhangi biriyle tecelli

¹ Yazarın biyografisi ve diğer eserleri hakkında bilgi edinmek isteyenler; Mustafa UZUN, **Ali Seydi Bey**, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, ss. 442-445' bakabilirler.

² Eseri görmek isteyenler, ona Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi'nde "Seci' ve Kafiye Lügatı (BDK - ÖZEĞE; 17627 - TBTK; 3945) Ali Seydi - Melkon, 1323, 863+7 S., Matbaa-i Kütübhan-e-i Cihan, İstanbul, [DİL: Eski Yazı]" kaydından ulaşabilirler.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

ederse etsin hüsn-dârdır, şiidir.” cümleleriyle başlamaktadır. Yukarıda da kısaca bahsettiğimiz gibi Klâsik edebiyatımızda ahengi sağlayan en önemli unsur nazımda vezin ve kafiye, nesirde ise secidir. Ali Seydi de Divan Edebiyatı’nın nazım ve nesrinin ahengini sağlayan bu iki unsuru göz önüne almış ve bu doğrultuda bir lügatin hazırlanması gerektiğini dile getirmiştir. “*O halde şiir, vezin ve kafiye ile mukayyed olunca bir lisan-ı kafiyeyle aid bir lûgat kitabının lüzûm ve ehemmiyeti kendiliğinden taayyün eder. Elsine-i Arabiyye’nin hemen kâffesinde müteaddid kafiye lûgatları bulunduğu halde Lisan-ı Osmânî – ki: Arabî Farsî gibi iki lisan-ı vâsi’ ve şîrin ile ihtilât ü imtizâc ve her ikisinin pek çok mehâsin ü mezâyâsını ihtivâ etmiş gayet nâzik ve hoş-edâ bir lisan-ı letâfet-resândır – her lisandan ziyade şiir ve edebiyata müsaid ve bâ-husûs – tabî î ve makbûl olmak şartıyla – sec’i gibi bir vâsita-ı zînet ü ihtîşama da mâlik bulunduğu halde Türkçede o yolda âsârın fîkdânı bizi – acimizle beraber – şu lûgat kitabını cem’ ü tertîbine sevk ü icbâr eylemiş...*” Bu cümleleriyle bir bakıma eserin yazılış gayesini de açıklamıştır. Bunun yanında yazarlar, yine mukaddime kısmında, Batı dillerinde bu tür sözlüklerin pek çok örneğinin olmasına rağmen Türkçede benzeri bir lügatin bulunmaması sebebiyle böyle bir eser hazırlama gereği duyduklarını ifade etmişlerdir.

Mukaddimededen sonra “Kitabın Tarz-ı Tertîb ve Taharrisi ile İşârâtı Hakkında Bazı İfâdât” başlıklı bölüm gelmektedir. Bu bölümde lügatten faydalanmak isteyenler için kitabın nasıl düzenlendiği anlatılmış ve sözlük içerisinde kullanılan işaretlerin ne manaya geldiği vurgulanmıştır.

15.000 civarında kelimeyi ihtiva eden sözlüğün nasıl tertip edildiği şöyle dile getirilmiştir: “*Lisan-ı Osmânîye’de mütedâvil bi’l-cümle kelimâttan mesela (elif) ile nihayet bulanlar (elif) faslında ve be, te, şe.... İläahirîhi hurûf ile nihayetlenen kelimeler dahi kendi merâtib-i ma’rûfe-i hecâiyyelerinde zikredilmiş ve emr-i taharrîyi teshîl için ilk harflerin tertîb-i elifbâiyyesine ve son harflerin harekât ve sekenât-ı asliyesine yani med, fetha, kesre, zamme sırasıyla tertîbine riâyet olunmuştur.*” Örneğin *fenâ* kelimesi *elif* harfi başlığı altında *fe* harfi ile başlayan kelimelerin bulunduğu gruptadır.

Lügatı oluşturan kelimelerin seçiminde eseri hazırlayanlar şu hususu dikkate almışlardır: “*İşbu Sec’i ve Kafiye Lûgati müntesibîn-i edeb beyninde kullanılan ve Türkçe lûgat kitaplarında mevcûd bulunan Arabî ve Farsî kelimâtı câmi’dir. Yalnız tescî’ ve takfiyeye elverişli olmayan bazı lûgât-ı gayr-ı me’nûsa ile elsine-i ecnebiyeden me’hûz kelimeler tayy ü terk edilmiştir.*”

Turkish Studies

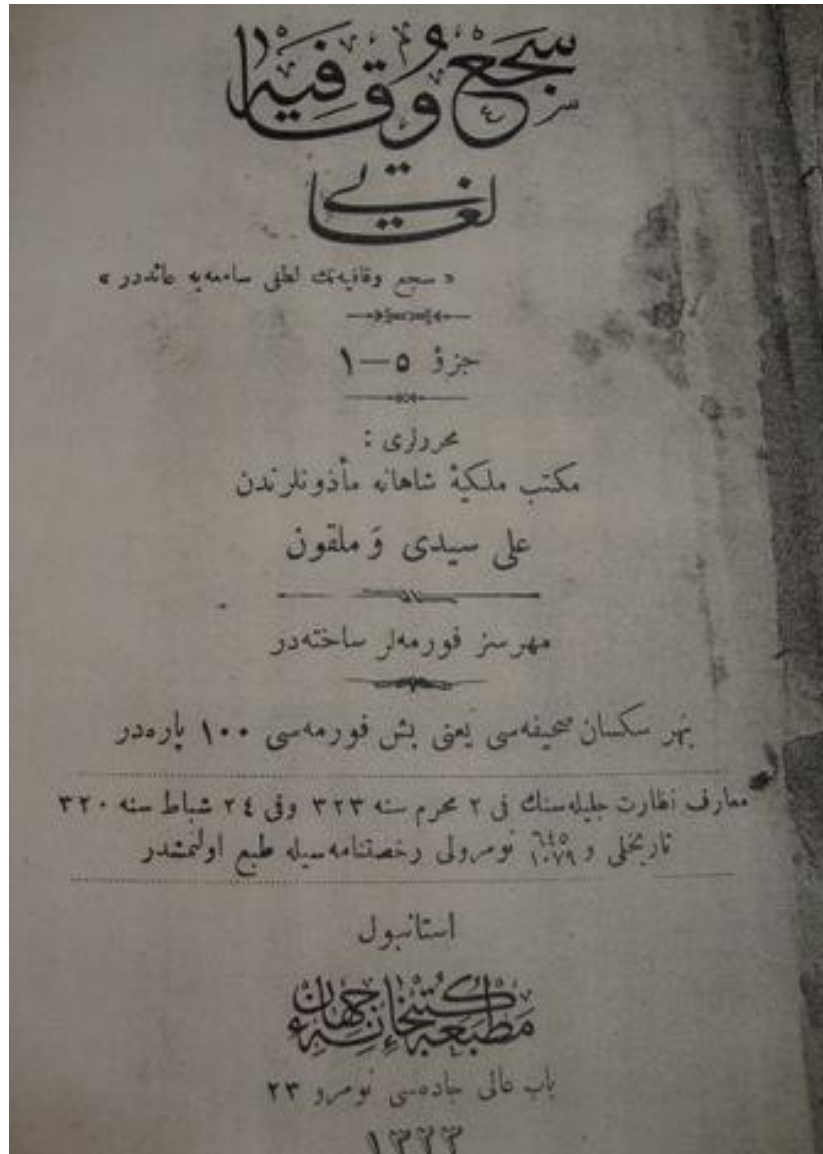
*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

Bu bölümden sonra sözlük kısmı başlamaktadır. Sayfalar iki sütun olarak bölünmüştür. Bazen anlamı verilen kelimenin yer aldığı beyitler de örnek olarak verilmiştir. Eserin sonunda yapmış olduğu hataları ve bunların doğru şeklini gösteren hata ve savâb cetveli bulunmaktadır.

Tanıtmaya çalıştığımız bu eser, bir kafiye ve seci sözlüğü olmasının yanında yalnızca Arapça ve Farsça kelimeleri içerdiğinden, eski metinlerle uğraşan araştırmacılar için aynı zamanda ihtiyaç duyulduğunda bakılacak bir sözlük hüviyeti de taşımaktadır. Kafiye, redif ve secileri ele alan başka sözlüklerin de bulunduğu bilinen bir gerçektir. Biz tanıttığımız bu eseri bugünkü alfabemize aktarma çalışmasına devam etmekteyiz. Benzeri sözlüklerin de yeni alfabemize aktarımının yapılması, edebiyat, dil, sanat tarihi, tarih ve ilahiyat alanlarında çalışmalar yapan araştırmacılar için büyük bir hizmet olacaktır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*